

OBS! Utkast, ej ännu layoutad framsida.

Regional kulturarvsstrategi 2021–2026

-Västmanlands län

Förord

Västmanland är ett län med en lång, spännande och rikt nyanserad historia och har därför också ett rikt kulturarv värt att bevara, använda och utveckla. Kulturarvet omfattar mycket, till det räknas både materiella och immateriella spår efter människor. Kulturarvet i Västmanland består av exempelvis traditioner, språk, berättelser, konstverk, kulturmiljöer, arkivmaterial och andra historiska lämningar. Länet beskrivs ibland som "ett Sverige i miniatyr". Här finns mångskiftande fornlämningsmiljöer som visar att människor levt och verkat i området alltsedan stenåldern och i Bergslagen stod den svenska industrins vaggas tack vare naturens rika resurser av malm, skog och vattenkraft. Här fanns människorna som bidrog till länets utveckling och på olika sätt lämnade spår efter sig. Ett kulturarv i form av bland annat berättelser, traditioner och historiska lämningar har stor betydelse för människors identitet.

Ett brett kulturarvsarbete är viktigt för den sociala hållbarheten, för utvecklingen av ett demokratiskt samhälle och har därmed en avgörande roll i arbetet för hållbar samhällsutveckling. Ett stärkt regionalt kulturarvsarbete bidrar till en hållbar utveckling av Västmanland, där Agenda 2030 och de nationella kulturmiljömålen utgör viktiga utgångspunkter.

Vi har ett ansvar tillsammans med alla som bor, besöker och verkar i länet att bevara och utveckla länets kulturarv. För att stärka detta arbete och vår samverkan har vi aktörer i länet tillsammans tagit fram en kulturarvsstrategi i Västmanlands län för 2021–2026. Strategin innehåller tre delar. Den första är en inledning där bakgrunden, vision och syfte beskrivs. I den andra delen beskrivs målen för kulturarvsstrategin och i den tredje uppföljningen av strategin. Strategin är tänkt att fungera som ett stöd i arbetet för att främja den gemensamma visionen ett Kulturarv för alla i Västmanland.

Denna strategi har antagits av Region Västmanland och Länsstyrelsen i Västmanlands län i maj 2021.

För Region Västmanland
Agne Furingsten
Ordförande i
Kultur- och folkbildningsnämnden

För Länsstyrelsen i Västmanlands län
Stefan Renlund
T.f. avdelningschef
Avdelningen för samhällsbyggnad

Kulturarvsstrategi i Västmanlands län 2021–2026

Inledning

Den regionala kulturarvsstrategin är framtagen i bred samverkan mellan kulturarvsaktörer i Västmanland. Med utgångspunkt i fem tematiska workshops har grunden till strategin tagits fram, kompletterad med insatser från en tillsatt arbetsgrupp. Deltagarna i arbetet representerar bland annat ideella föreningar, kommuner, Länsstyrelsen, museer och Region Västmanland. Kulturarvsstrategin gäller under perioden 2021–2026, med möjlighet till revidering. Insatserna som föreslås har olika genomförandetider, på kort och lång sikt.

Varför är kulturarvet viktigt?

Ett kulturarv som bevaras, används och utvecklas har på många sätt en viktig roll i arbetet för hållbar samhällsutveckling.

- Alla människor har rätt att få tillgång till och delta i kulturarvet oavsett etnicitet, kön, sexuell läggning, ålder, funktionsnedsättning, religion eller annan trosuppfattning. Ett mångfacetterat kulturarvsarbete är viktigt för den sociala hållbarheten och en demokratisk samhällsutveckling.
- Kulturarvet är en viktig del av människors historia och identitet. Därigenom kan kulturarvet bidra till att skapa gemenskap och ge förståelse för nya perspektiv. Möten mellan olika gruppers kulturarv kan vara en kraft för integration och mångfald.
- Kulturmiljöarbetet bidrar till en ekologiskt hållbar samhällsutveckling genom återanvändning samt hushållning med material, råvaror och energi. Återbruk av äldre bebyggelse fungerar som ett klimatsmart komplement till nybyggnation då renovering av befintliga byggnader kräver mindre energi än nybyggnation.
- Bevarandet av odlingslandskapets historiska landskapselement som till exempel stenmurar, alléer och gårdsgårdar ger förutsättningar för en större biologisk mångfald genom att bibehålla livsmiljöer för vilda djur och växter.
- Den regionala besöksnäringen har ofta en stor potential i att lyfta fram kulturarv i sin marknadsföring. Intressanta kulturmiljöer medför en i många fall blomstrande besöksnäring. Kulturhistoriska besöksmål är ofta en viktig resurs för den ekonomiska utvecklingen och näringslivet.

Utgångspunkter för strategin

Viktiga utgångspunkter för länets kulturarvstrategi är hållbarhetsmålen för Agenda 2030, de nationella kulturpolitiska målen, de nationella kulturmiljömålen och Riksantikvarieämbetets Vision Kulturmiljö 2030.

Figur 1. De 17 globala hållbarhetsmålen

Andra regionala planer och strategier som kulturarvsstrategi knyter an till och som har betydelse för verksamhetens inriktning samt möjligheter till samfinansiering är till exempel den regionala utvecklingsstrategin (RUS), de friluftslivspolitiska målen, Landsbygdsprogrammet och den regionala kulturplanen. Kulturplanen och kulturarvsstrategin fungerar som understrategier till RUS.

Agenda 2030			
Nationella kulturpolitiska mål			
Nationella kulturmiljömål			
Regional utvecklingsplan			
Regional kulturplan	Jämställdhetsstrategi	Skogsplan	Livsmedelsstrategi
Grön infrastruktur	Vattenmyndighetens åtgärdsplan	Klimatstrategi	Landsbygdsprogram

Figur 2. Illustration sammanhang strategier

Aktörer

Arbetet med kulturarvsfrågorna utgår från den kulturpolitiska inriktning som beslutas av riksdag och regering. På nationell nivå har Riksantikvarieämbetet ett övergripande ansvar för kulturarvs- och kulturmiljöarbetet i hela landet. Länsstyrelsen och Region Västmanland ansvarar för kulturarvsfrågorna på regional nivå. Länsstyrelsen har ett regionalt tillsynsansvar och sektorsansvar för kulturmiljön. Länsstyrelsen samverkar inom flera sakintressen i hela samhällsbyggnadsprocessen för att lyfta kulturarvsfrågorna och för att visa på den resurs som länets kulturmiljöer kan vara för arbetet med att utveckla ett hållbart Västmanland. Inom Region Västmanland är kulturarvsfrågorna en del av den regionala kulturverksamheten vars utgångspunkt är den regionala kulturplanen. Länets rika kulturarv och värdefulla natur- och kulturmiljöer är samtidigt en viktig resurs för besöksnäringen och näringsliv.

En stor del av kulturarvsarbetet inom regionen bedrivs av Västmanlands läns museum. Museets uppdrag är ”att fördjupa kunskapen om mångfalden i det västmanländska kulturarvet och väcka opinion, öka insikten om det förflutna och berika perspektiven på samtiden och framtiden”. På lokal nivå bedriver kommunerna ett omfattande arbete för kulturarvet och kulturmiljöerna då de har en central roll i samhällsbyggnadsprocessen. Den kommunala verksamheten rymmer en mängd olika insatser som på olika sätt påverkar kulturarvet och kulturmiljön. Ett brett kulturarvsarbete bedrivs också på den lokala nivån av museer, ideella föreningar, entreprenörer och andra ägare av kulturmiljöer. Svenska kyrkans församlingar och pastorat samt andra trossamfund bedriver omfattande arbete med att bevara och tillgängliggöra materiella och immateriella kulturvärden i länet.

Figur 3, Illustration över aktörer (kompletteras med i slutlig version)

Definitioner

Kulturarv

Kulturarv omfattar materiella och immateriella uttryck som människor har skapat. Kulturarv omfattar exempelvis traditioner, språk, berättelser, konstverk, kulturmiljöer, arkivmaterial och andra historiska lämningar. Synen på vad kulturarv är förändras och omformuleras ständigt. Varje tid och generation bildar sin egen uppfattning om kulturarvets innehåll och hur det värderas.

Kulturmiljö

Den av människan påverkade fysiska miljön. En kulturmiljö kan omfatta alltifrån en enskild byggnad till stora landskapsrum. Kulturmiljön är en del av kulturarvet.

Kulturarvsarbete

Den verksamhet som utförs av aktörer inom kulturarvsområdet med syfte att bevara, använda, utveckla och sprida kunskap om kulturarvet.

Kulturpolitik

”Kulturpolitik handlar om att främja ett levande och oberoende kulturliv. Området omfattar kulturskaparnas villkor och människors tillgång till kultur i alla dess former samt hur kulturarvet ska bevaras, användas och utvecklas”

(<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/>)

Vision för kulturarvsarbetet i Västmanland

Kulturarv för alla i Västmanland.

Övergripande målsättning

I samverkan regionalt dokumenterar, värnar, bevarar och utvecklar vi länets kulturarv.

Syftet med strategin

Målsättningen med strategin är att i bred samverkan mellan regionala kulturarvsaktörer identifiera ett antal för länet värdefulla fokusområden för kulturarvsarbetet och hur vi tillsammans kan arbeta strategiskt för att nå resultat inom dessa. I strategin finns formulerade mål för varje fokusområde.

Förväntade effekter

- fler perspektiv av den västmanländska historien synliggörs och tillgängliggörs ännu mer,
- större delaktighet och möjlighet att ta ansvar för kulturarvet,
- kulturmiljöer lyfts fram och beaktas i samhällsbyggnadsprocessen,
- kulturarvet ses som en resurs för näringslivets och samhällets utveckling,
- ett urval av länets kulturmiljöer utvecklas till attraktiva och kvalitativa besöksmål,
- kunskap om traditionella hantverkskunskaper förmedlas för att säkra att de bevaras,
- barn och ungas tillgång till kulturarvet ökar,
- ökade förutsättningar för en långsiktig förvaltning av kulturmiljöerna.

Målen för kulturarvsarbetet i länet

Mål 1: Kulturarvet används som en resurs för hållbar utveckling i länet

Målbilder:

- en breddad syn på kulturhistorien
- en hållbar utveckling av kulturmiljöer

Breda synen på kulturhistorien

För att kulturarvet ska kunna vara en viktig del av social hållbarhet och kunna bidra till en god livsmiljö behöver kulturarvet vara angeläget för alla. Fler perspektiv, berättelser, tidsepoker, minoritetsgrupper och andra olika samhällsgrupper behöver synliggöras i kulturarvet och hur det skildras. Den kunskap som finns om länets historia och som används i kulturarvsarbetet behöver uppdateras, utvecklas och förmedlas. Exempelvis har kvinnors och barns berättelser hamnat i skymundan i kulturhistorien. Berättelser om mäns arbete i gruv- verkstads- och skogsindustrin i länet har satt synliga avtryck och har, fram till idag, präglat kulturarvet. Kvinnors och barns erfarenheter med exempelvis matlagning, hantverk, sömnad, djurhållning med mera och även kvinnors yrkesarbete har delvis osynliggjorts och behöver återberättas i större utsträckning.

Den regionala kulturmiljöprofilen ”Ett Sverige i miniatyr” (se bilaga) kan användas som utgångspunkt och stöd i arbetet med att synliggöra viktiga delar och ge en bredd av perspektiv inom länets kulturhistoria.

Hållbar utveckling av kulturmiljöer

Att använda våra fysiska resurser på ett klokt sätt har inom kulturarvsarbetet blivit en allt viktigare fråga utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Inom många kulturmiljöer finns stor potential till återbruk för nya verksamheter. För att ännu tydligare se möjligheterna med kulturmiljön som en resurs är det angeläget att sprida och förankra kulturarvsfrågorna i samhällsbyggnadsprocessen. Målet är inte att förhindra förändringar utan istället styra i konstruktiv riktning där nya krav och kulturmiljövärden möts på lika villkor.

Hållbar utveckling är en utgångspunkt i kulturarvsarbetet genom till exempel byggnadsvård där varsamhet genom att bevara, återanvända och spara är grundläggande. I arbetet med att bevara, använda och utveckla kulturmiljöer finns nya utmaningar kring att anpassa förvaltningen utifrån nya behov i takt med pågående och kommande klimatförändringar. Nya förhållningssätt behövs i kulturarvsarbetet som en del i samhällsbyggnads-processen för att kulturmiljöer ska kunna bevaras långsiktigt. De klimatanpassningar som genomförs i form av

till exempel fönsterbyten, anläggande av solpanel med mera i kulturmiljöer bör göras med beaktande av de kulturhistoriska värden som finns.

Insatser för att kulturarvet ska användas som en resurs för hållbar utveckling i länet

- genomföra pilotprojekt för att utveckla metoder och samverkansmodeller till exempel kring normkritiska berättelser som synliggör och ifrågasätter för att vidga synen av kulturarvet. Tänka brett för att få med det långsiktiga perspektivet och andra tvärperspektiv,
- i samverkan med länets kommuner ta fram en checklista för kulturmiljöfrågor i samhällsbyggnadsprocessen,
- bilda en gemensam plattform för kulturmiljö/kulturarv, traditionella hantverkskunskaper, besöksnäring, kulturella och kreativa näringar och näringslivsutveckling, för att bidra till utvecklingen av kulturhistoriska platser och upplevelser.

Insatserna förtydligas i den bilagda genomförandeplanen.

Mål 2: Kulturarvet i länet är tillgängligt och skapar delaktighet

Målbilder:

- fysisk tillgänglighet
- kommunikation om kulturarvet
- delaktighet

Fysisk tillgänglighet

Att kulturarvet är tillgängligt för alla är en av grundstenarna i de nationella målen för kulturarvsarbetet. En insats som flera aktörer efterfrågar är att öka den fysiska tillgängligheten till länets kulturmiljöer såsom museer, byggnadsminnen och fornlämningsmiljöer. Det saknas en helhetssyn på de besöksvärda miljöerna som omfattar allt från parkeringsplatser, skyltning och att röra sig på anläggningen eller i området. I tillgänglighetsarbetet är det samtidigt viktigt att tänka på att besökare har olika förutsättningar som ålder, språk, utbildning och andra funktionsskillnader och att det måste finnas en bredd av lösningar för att tillgängliggöra platser. Ibland kan ökad tillgänglighet till och ökad användning av kulturarvet också medföra risker för mer slitage och skadegörelse på kulturarvet. Därför behöver även säkerhetsaspekter vägas in i arbetet med tillgänglighetsfrågor.

Kommunikation om kulturarvet

Information och kunskap är en viktig förutsättning för att aktivt kunna delta i kulturarvsarbetet. När ny kunskap och information kommuniceras till allmänheten och andra grupper ska det göras med en grund i förståelse av målgruppernas

behov och förutsättningar och med omtanke om kvalitet och form. Vi bör se till att på ett smart och kostnadseffektivt sätt nyttja den digitala teknik som finns på området. I länet finns redan etablerade kanaler såsom till exempel den digitala portalen Kulturarv Västmanland och Naturkartan, vilka både kan nyttjas bättre för kommunikation om kulturarvet. För många är stora kanaler som Google och Wikipedia självklara ingångar för en vidare färd ut till kulturarvet. Här finns behov av att sätta Västmanland på den digitala kartan. De digitala kanalerna kan också användas för att på olika sätt tillgängliggöra miljöer som inte går att fysiskt tillgängliggöra till exempel genom ljud, bild eller film. Det digitala materialet kan utformas för att passa olika målgrupper, exempelvis utifrån ålder och språk. Lättläst svenska, blindskrift/Braille och audiovisuella hjälpmedel är exempel på metoder som kan användas för att materialet ska bli tillgängligt för fler.

Delaktighet

En fortsatt hållbar förvaltning av kulturarvet ställer krav på att aktörerna skapar förutsättningar för delaktighet. Detta sker bland annat genom en öppen och rättssäker hantering av beslutsprocesser där berörda involveras tidigt i processen. Av vikt är här att det finns en samverkan mellan aktörerna där dessas roller och ansvar är tydligt definierade.

Insatser för att tillgängliggöra kulturarvet och skapa delaktighet

- utveckla ”Kulturarv Västmanland” www.kulturarvvastmanland.se,
- utveckla formerna för medborgardialoger för att bli mer inkluderande och involvera exempelvis barn och ungdomar, människor med funktionsvariationer, minoritetsbefolkning, utrikesfödda med flera, som historiskt inte har deltagit i större utsträckning i invånardialoger som handlat om kulturarvsfrågor,
- genomföra utbildningsinsatser om fysiskt tillgängliggörande,
- verka för digitalisering och tillgängliggörande av information och material om det västmanländska kulturarvet,
- utveckla länsstyrelsens årliga informationsträff med byggnadsminnesägare i länet,
- genomföra kulturvaneundersökningar, kopplade till åtgärd i kulturplanen, vilken kan kompletteras med specificerade frågeställningar kring kulturmiljö och kulturarv,
- genomföra en årlig kulturvandring för att synliggöra det västmanländska kulturarvet ännu mer.

Insatserna förtydligas i den bilagda genomförandeplanen.

Mål 3: Länets kulturarvsarbete präglas av stärkt samverkan och kompetens

Målbilder:

- resurser, kompetens och samordning
- nätverk, samverkan och erfarenhetsutbyte

Resurser, kompetens och samordning

För att förstärka kulturarvsarbetet i länet och därmed skapa förutsättningar för en bättre måluppfyllelse gällande verksamheten, finns behov av att utveckla och samordna kompetens och resurser i länet. Samverkan behöver stärkas på olika nivåer, både mellan olika kulturarvsaktörer samt mellan kulturarvsaktörerna och andra parter som kan dra nytta av varandra med kulturarvet som utgångspunkt. För att stärka kulturarvets betydelse för samhällsutvecklingen behöver vi utveckla samverkan och kunskapsutbytet med näringslivet, inklusive besöksnäringen och högskola/universitet och den forskning som här bedrivs.

-För att göra kulturarv och kulturmiljö angeläget för alla är även skolorna en viktig samarbetspartner. Samverkan med skolan kan stärka medvetenheten om kulturarvets betydelse för frågor om social hållbarhet och god livsmiljö.

-Kulturmiljöerna är många gånger värdefulla besöksmål runt om i länet. För att förmedla kunskap om dessa och utveckla en verksamhet med utgångspunkt i kulturarvet, är guidningar ett viktigt instrument. Det finns i dagsläget få guider på kulturarvsområdet.

-Tillgången till antikvarisk kompetens i länets kommuner är begränsad samtidigt som kommunerna har behov av antikvariskt stöd i samhällsbyggnadsprocessen.

En förutsättning för att kunna bevara, använda och utveckla länets kulturarv är att det finns tillgång till ekonomiska medel. I länet är det möjligt att söka bidrag till vård, investeringar och utveckling av kulturarvet från flera olika håll. Bidragsmedlen kan ofta kombineras. Det saknas en överblick över vilka medel som finns att söka och var.

Nätverk, samverkan och erfarenhetsutbyte

I arbetet med att ta fram kulturarvsstrategin har flera möten hållits mellan många av länets kulturarvsaktörer. Arbetsprocessen har i sig lett till utökad samverkan och erfarenhetsutbyte inom kulturarvsarbetet. I nästa led gäller det att hitta former för fortsatt samarbete och diskussioner. En gemensam plattform behövs för att upprätthålla och utveckla det nätverksarbete som har påbörjats. Länsstyrelsen har för avsikt att ansvara för fortsatt samverkan genom att arrangera ytterligare träffar med länets kulturarvsaktörer för att följa kulturarvsstrategins riktning.

Insatser för att stärka samverkan och kompetensen i kulturarvsarbetet

- utveckla ett regionalt nätverk för kulturarvsfrågor genom ett årligt arrangemang som Länsstyrelsen ansvarar för,
- främja tillgången till aktuella kunskapsunderlag för kommunernas kulturmiljöarbete genom bland annat framtagande av kulturmiljöprogram, som stöd till både samhällsplanering och för förvaltning av kulturmiljöer,
- gemensam kompetenssatsning och samordning av guider genom bland annat utbildningsinsatser,
- utveckla samarbetet med skolorna genom en årlig träff med ansvarig skolpersonal och koppla kulturarvsarbetet till läroplanen,
- stärka samverkan kring de kulturella och kreativa näringarna, liksom med andra besöksnäringens företag
- samordna och stärk kompetensen i kulturarvsfrågor i kommunerna och föreningar genom bland annat utbildningsinsatsen PBL kompetens,
- informera om kulturarvsprojekt via Kulturarv Västmanland för möjligt kontaktutbyte,
- samordning och stöd kring finansiering av kulturmiljövårds och/eller kulturarvsprojekt genom att sammanställa och informera om olika finansieringsmöjligheter.

Insatserna förtydligas i den bilagda genomförandeplanen.

Uppföljning

För att säkerställa att kulturarvsstrategin leder till önskade resultat behövs uppföljning och utvärdering av kulturarvsarbetet. Främst är uppföljningsarbetet upp till varje enskild aktör som arbetar med kulturarvsstrategin.

Uppföljningsarbetet görs uppdelat på kort och lång sikt för att utvärdera:

- har planerade aktiviteter genomförts?
- har långsiktiga mål uppnåtts?

En gemensam uppföljning ska göras inför revidering av strategin. Länsstyrelsen och Region Västmanland ansvarar för den uppföljningen. Ytterligare gemensam uppföljning bör ske innan kulturarvsstrategins giltighetstid går ut.

En genomförandeplan för att underlätta uppföljning av specifika insatser ligger som bilaga till kulturarvsstrategin.

Bilagor

1. Västmanlands läns kulturmiljöprofil
2. Ansvar, roller och deltagande aktörer
3. Genomförandeplan för den regionala kulturarvsstrategin

